

RĂSPUNDEREA PENALĂ A PERSOANEI JURIDICE

Olga BURUIANĂ, Stela BOTNARU

Universitatea de Stat din Moldova

După adoptarea noului Cod penal în 2002, Republica Moldova a fost printre statele care au adăugat ca subiect al răspunderii penale pe lângă persoana fizică și persoana juridică. Răspunderea penală a persoanelor juridice este o încercare a organelor de drept din țara noastră ce se confruntă cu o entitate complexă, care este o realitate juridică. Spre regret, la stabilirea răspunderii persoanei juridice organele de drept se confruntă cu unele probleme la faza de urmărire penală, și anume: fuziunea, divizarea, lichidarea și reducerea capitalului social – modalități prin care persoana juridică se poate eschiva de la răspundere penală. Pentru ca această nouă instituție de drept penal să-și poată demonstra utilitatea, este necesar să existe măsuri care să prevină eschivarea de la răspundere penală.

Cuvinte-cheie: persoană juridică, răspundere penală, Cod penal, subiect al responsabilității penale, urmărire penală, măsuri preventive, administrator, reprezentant legal.

CRIMINAL LIABILITY OF LEGAL PERSON

After the adoption of the new Criminal Code in 2002, Moldova has been among the states that have added the subject of criminal liability under the natural and legal person. Criminal liability of legal persons is an attempt to law enforcement agencies in our country that facing with a complex entity that is a legal reality. Unfortunately liability legal person experiencing some problems at the prosecution stage, namely the merger, division, liquidation and reduction of capital, what are some ways in which the legal person may dodge. For this new institution of criminal law to demonstrate its usefulness is necessary to have preventive measures that will prevent any evasion from criminal liability.

Keywords: legal person, criminal liability Criminal Code, subject to of criminal responsibility, prosecution, preventive measures, administrator, legal representative.

Dreptul penal moldav, ca și cel francez, englez, american, olandez, recunoaște răspunderea penală a persoanei juridice. După multe abordări doctrinare contrare, dar și după adoptarea, în 2002, a noului Cod penal, Republica Moldova a trecut în rândul statelor ce au adăugat ca subiect al răspunderii penale pe lângă persoana fizică și persoana juridică. Răspunderea persoanei juridice este una specială cu trăsături distincte, deoarece nu se încadrează în componența de infracțiune specifică persoanei fizice, ci se supune unor reguli proprii, aparte de cele aplicabile persoanei fizice. În același timp, ea este constrânsă de aceleași rigori, fiind subordonată respectării principiilor fundamentale ale dreptului penal. Iar pentru că persoana juridică nu este una autonomă, ea depinzând de voința persoanei fizice, până astăzi mulți nu recunosc necesitatea și calitatea acestei „ficțiuni” juridice de subiect al responsabilității penale.

Pentru incriminarea persoanei juridice se va ține cont de prevederea de la alin.(3) art.21 din Codul penal al Republicii Moldova: „Persoana juridică, cu excepția autorităților publice, este pasibilă de răspundere penală pentru o faptă prevăzută de legea penală dacă există una din următoarele condiții:

- persoana juridică este vinovată de neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a dispozițiilor directe ale legii, ce stabilesc îndatoriri sau interdicții pentru efectuarea unei anumite activități;
- persoana juridică este vinovată de efectuarea unei activități ce nu corespunde actelor de constituire sau scopurilor declarate;
- fapta care cauzează sau creează pericolul cauzării de daune în proporții considerabile persoanei, societății sau statului a fost săvârșită în interesul acestei persoane juridice sau a fost admisă, sancționată, aprobată, utilizată de organul sau persoana împuternicită cu funcții de conducere a persoanei juridice respective”.

Persoanele juridice sunt colectivități ce au personalitate juridică, susceptibile de a fi titulare de drepturi și obligații. Personalitatea juridică este obținută în momentul înregistrării de stat și dispăre odată ce este radiată din registrul respectiv. Modul de înființare, funcționare, modificare și radiere sunt prevăzute de Codul civil și de actele normative în vigoare. Grupările care nu au personalitate juridică nu pot răspunde penal.

De menționat că acum foarte mulți doctrinari recunosc că persoana juridică reprezintă o realitate juridică incontestabilă, o entitate dotată cu voință și conștiință proprie. Dar, în doctrină s-au consolidat de-a lungul timpului două teorii opuse, și anume: una afirmativă sau realistă, în care se susține necesitatea recunoașterii persoanei juridice ca fiind subiect al dreptului penal. Argumentele acestei teorii se bazează pe noile realități

sociale și pe creșterea ratei criminalității în rândul persoanelor juridice. Conform acestei teorii, persoana juridică reprezintă o forță socială ce se poate manifesta și prin comiterea de infracțiuni, aceste acte ilicite se comit fiind consimțite de toți membrii colectivității sau cel puțin cu voința organului de conducere. Teza cealaltă, și anume – cea negativă, presupune că persoana juridică nu poate fi subiect activ al unei infracțiuni și se bazează pe teoria ficțiunii, potrivit căreia persoanele juridice nu au o existență proprie, ci sunt o creație a persoanei fizice bazată pe niște norme legale, deci ele nu pot săvârși infracțiuni. Unele dintre argumentele acestei teorii sunt: persoana juridică nu poate gândi și avea intenție, intenție au persoanele ce o compun; la fel, nu se poate concepe ca o sancțiune penală să o suporte întreaga colectivitate, atunci când o parte din membrii săi sunt nevinovați, deoarece nu au fost consultați și nu au participat la săvârșirea infracțiunii. Conform principiului individualizării răspunderii penale, o persoană nu poate fi supusă de două ori urmării penale și pedepsei penale pentru una și aceeași faptă, dar, în cazul nostru, fondatorul persoanei juridice va fi tras la răspundere penală ca persoană fizică, însă va suporta și sancțiunile pentru persoana juridică ce este în proprietatea sa. Deci, după cum prevede această teorie, persoana juridică nu poate fi subiect al infracțiunii, deoarece nu are voință, iar intenția este cea a persoanei fizice. Referitor la aplicabilitatea pedepselor, unii autori consideră că este vorba despre o interpretare restrictivă și unilaterală a principiului individualizării pedepselor, el fiind susceptibil de multiple interpretări [3]. Regimul răspunderii penale a persoanelor juridice este conform principiilor constituționale și nu contravine nici principiului privind personalitatea pedepselor, nici celui de egalitate în fața legii.

În acest context, este de precizat că răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea penală a persoanei fizice care a contribuit, în orice mod, la săvârșirea aceleiași infracțiuni [1]. Desigur, nu oricărei persoane fizice având o legătură cu persoana juridică îi poate fi angajată răspunderea. Așadar, pot atrage această răspundere actele comise de organe, reprezentanți, dar și de mandatar ori persoane care nu lucrează în mod oficial pentru entitatea respectivă, dar care acționează sub autoritatea acesteia ori de ale căror acte persoana juridică a beneficiat, după cum poate fi angajată răspunderea penală a persoanei juridice pentru infracțiunile săvârșite de administratorul de fapt. Din acest punct de vedere, se constată că primele dosare din România care au avut persoane juridice drept inculpați au avut în vedere angajarea răspunderii penale a entităților în cauză de către persoane fizice care aveau calitatea de organ al acestora (mai exact, de către administratorii societăților comerciale respective) [4]. Considerăm răspunderea penală a persoanei juridice ca fiind o răspundere principală, de sine stătătoare, independentă de eventuala răspundere pentru aceeași faptă a persoanei fizice. Altfel spus, răspunderea penală a persoanei juridice nu are caracter subsidiar față de răspunderea penală a persoanei fizice ce a comis fapta și nu este dependentă de constatarea vinovăției persoanei fizice care a comis fapta în realizarea obiectului de activitate, în interesul sau în numele persoanei juridice. Deci, în lipsa unor criterii legale și doctrine exacte de delimitare a vinovăției proprii a persoanei juridice considerăm că vinovăția persoanei juridice se raportează la atitudinea organelor sale. Astfel, când fapta este săvârșită de organele persoanei juridice vinovăția acestora este vinovăția persoanei juridice. Când fapta este săvârșită de reprezentanți legali sau mandatar, vinovăția persoanei juridice se raportează de asemenea la atitudinea organelor persoanei juridice, dacă acestea au avut cunoștință, au îndemnat sau consimțit la săvârșirea faptei. Reiterând, pentru a fi trasă la răspundere penală, infracțiunea trebuie să fie comisă în folosul și din numele persoanei juridice de către un organ reprezentativ sau o persoană cu funcție de conducere.

În ultimele decenii s-a observat un val în sistemele de drept public prin care s-a acceptat prima teorie, a realității, și persoana juridică a fost inclusă ca subiect al infracțiuni. Astfel, se evidențiază trei modele: australian, american și britanic, instituite după lungi dezbateri în doctrină și cazuri practice în care persoana juridică era de facto vinovată, dar nu exista un temei juridic pentru a o urmări penal și nici pentru a o sancționa. Spre exemplu, în Marea Britanie mai întâi erau intentate procese penale pentru omor din imprudență, fără ca să se bucure de succes, și abia în 1994 a fost condamnată pentru această infracțiune prima persoană juridică [7].

După 1 martie 1994 în Codul penal francez au fost recunoscute ca subiecți ai dreptului penal persoanele juridice ce pot fi în calitate de autori sau complici [5]. În Codul penal al Franței se prevede că poate fi subiect al responsabilității penale persoana juridică privată și publică, în afară de stat; în Codul nostru penal autoritățile publice sunt o excepție, ele nefiind supuse răspunderii penale [6]. În Codul penal francez (art.121-2), autoritățile publice locale și instituțiile publice nu pot fi urmărite penal decât pentru infracțiunile comise în exercițiul activităților susceptibile de a face obiectul activităților cu care pot fi însărcinate alte persoane private sau publice [8]. În dreptul penal francez o autoritate publică poate fi trasă la răspundere penală și pentru, spre

exemplu, infracțiuni ecologice, ceea ce reprezintă un imbold pentru doctrinarii români care cer lărgirea ariei în care se aplică răspunderea penală a persoanei juridice și a cercului de persoane. În doctrină se regăsește opinia, conform căreia autoritățile publice ce acționează în calitate de deținător de construcții sau vehicule ori în calitate de angajator să fie pedepsite pentru nerespectarea regulilor privitoare la securitatea muncii, în ipoteza în care se produc anumite accidente [2]. Motivul acestor dispute teoretice mai este și precedentul judiciar din Marea Britanie ce recunoaște pedepsirea autorităților publice în cazul în care nu respectă regulile privitoare la securitatea muncii. În Republica Moldova este prematur să se pună în discuție lărgirea cercului de persoane juridice ce pot fi subiecți ai dreptului penal, deoarece încă nu există o pregătire instituțională și a organelor de drept pentru a demonstra vinovăția lor; drept un alt motiv mai poate servi, spre regret, și numărul infim de hotărâri judecătorești irevocabile ce au declarat vinovată o persoană juridică. Deci, deoarece această instituție a fost introdusă relativ recent în legislația noastră, ne confruntăm cu un decalaj foarte mare de cazuri în care subiect al infracțiunii este persoana juridică și numărul de hotărâri definitive: în anul 2014 au fost inițiate 52 de cauze penale de acest fel, dar nu a fost dată nicio hotărâre definitivă și irevocabilă. Acest nou subiect al dreptului penal se confruntă nu doar cu scepticismul unora dintre doctrinari, dar și cu unele probleme la etapa urmării penale, și anume: fuzionarea, divizarea, lichidarea și reducerea capitalului social, ce sunt niște mijloace prin care persoana juridică se eschivează de la răspunderea penală. De exemplu, în cazul în care o persoană juridică absorbită printr-o operațiune de fuziune a comis o infracțiune, persoana juridică absorbantă nu poate fi urmarită penal, deoarece fuziunea nu permite transmiterea responsabilității penale. Sau: în cazul urmării penale, persoana juridică face operațiuni patrimoniale menite să micșoreze radical capitalul social pentru a nu răspunde cu tot patrimoniul, sau chiar pentru a intra în insolvență. Astfel, este mult mai ușor pentru ea să evite în cele mai multe cazuri pierderi materiale duble și chiar exorbitante, căci sancțiunea materială pentru o persoană juridică este mult mai impunătoare comparativ cu cea aplicabilă persoanei fizice. Sau: în unele cazuri, persoana juridică se poate reorganiza în întreprindere individuală, astfel evitând orice problemă, căci întreprinderea individuală nu răspunde penal. Deci, este o lacuna în legislație și o cale pentru persoana juridică care a comis o infracțiune de a evita răspunderea penală. Iar existența în legislația Republicii Moldova a unor lacune ce permit astfel de modalități de evitare a răspunderii penale duc la ineficiența acestei noi instituții care este necesară. Ea nu trebuie să figureze în Cod doar pentru a satisface niște așteptări, ci trebuie să-și demonstreze utilitatea și importanța, la fel ca în alte state.

Pentru a împiedica aceste practici, propunem ca în Codul de procedură penală să fie inclus un articol, la Capitolul 7, prin care să se stipuleze un șir de măsuri preventive. Conform prevederilor acestui articol, judecătorul, în cursul urmării penale, la propunerea procurorului sau instanța, în cursul judecății, poate dispune, dacă există motive temeinice ce justifică presupunerea rezonabilă că persoana juridică a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală și numai pentru a se asigura buna desfășurare a procesului penal, una sau mai multe dintre următoarele măsuri preventive:

- a) suspendarea procedurii de dizolvare sau lichidare a persoanei juridice;
- b) suspendarea fuziunii, divizării sau reducerii capitalului social al persoanei juridice;
- c) interzicerea unor operațiuni patrimoniale specifice, susceptibile de a antrena diminuarea semnificativă a activului patrimonial sau insolvența persoanei juridice;
- d) interzicerea de a încheia anumite acte juridice, stabilite de organul judiciar;
- e) interzicerea de a desfășura activități de natura celor în exercițiu sau cu ocazia cărora a fost comisă infracțiunea.

Aceste măsuri preventive propuse de noi ar trebui să fie dispuse pe o perioadă de cel mult 60 de zile, cu posibilitatea prelungirii, dacă se mențin temeiurile care au determinat luarea acestora, fiecare prelungire neputând depăși 60 de zile. Firește, aceste măsuri preventive pot fi revocate la cerere sau chiar din oficiu, când nu mai există temeiuri ce să justifice menținerea lor. Persoana juridică ar trebui să fie obligată să comunice organului judiciar, în termen de 24 de ore, intenția de fuziune, divizare, dizolvare, reorganizare, lichidare sau reducere a capitalului social. Neîndeplinirea sau îndeplinirea cu întârziere a obligațiilor menționate mai sus vor fi sancționate conform legii. Deci, după rămânerea definitivă a hotărârii de condamnare și până la executarea pedepselor aplicate persoanei juridice nu poate fi inițiată fuziunea, divizarea, reducerea capitalului social, dizolvarea sau lichidarea acesteia. De menționat că, în cazul lichidării (echivalent cu pedeapsa capitală pentru persoana juridică), procesul de lichidare se va urmări în detaliu, conform legii.

Firește, este greu să ne obișnuim că o entitate colectivă fără voință proprie poate suporta sancțiuni penale, posibil din cauză că nu sunt clar prevăzute în Codul penal în vigoare toate criteriile de angajare a răspunderii

penale, rămânând deschise diverse întrebări referitor la persoana juridică, și anume: răspunderea întreprinderii individuale. Nici în Codul de procedură penală nu sunt prevăzute măsuri pentru păstrarea pe timpul urmăririi penale a tuturor componentelor de bază intacte. Răspunderea penală a persoanei juridice trebuie să reprezinte un instrument suplimentar, prin care pot fi apărate drepturile și interesele legitime ale persoanelor, precum și valorile fundamentale ale societății în ansamblu. Persoana juridică este o construcție juridică, necesară și utilă în era globalizării și a tehnologiilor în care trăim. Dincolo de disputele doctrinare care, se pare, nu reușesc să țină cont de toate aspectele pe care ea le implică, persoana juridică a fost și este concepută pentru a răspunde nevoilor practice și răspunde penal, fundamentat în principal pe aceleași rațiuni de utilitate, concepțiile teoretice fiind nevoite să cedeze în favoarea celor pragmatice.

Bibliografie:

1. Codul penal al Republicii Moldova, adoptat la 18.04.2002, în vigoare din 12.06.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.72-74.
2. COSTIN (POP), D.M. *Răspunderea persoanei juridice în dreptul penal român*: Rezumatul tezei de doctorat. Coordonator științific: prof.univ.dr. MITRACHE, C. București, 2010. *A se vedea*: <http://www.unibuc.ro/studies/Doctorate2010Noiembrie/Costin%20Dorina%20Maria%20%20Raspunderea%20Persoanei%20Juridice%20in%20Dreptul%20Penal%20Roman/REZUMAT%20TEZA-%20COSTIN%20DORINA%20MARIA.pdf> [Accesat: 10.03.2015].
3. GROSU, V. Persoana juridică și problematica subiectului în dreptul penal. În: *Revista Națională de Drept*, 2001, nr.3/32.
4. ILIE, A-R. *Angajarea răspunderii penale a persoanei juridice*: Rezumatul tezei de doctorat / Coordonator științific: Prof. univ. dr. CIOCLEI, V. București, 2011. *A se vedea*: <http://www.unibuc.ro/studies/Doctorate2011Noiembrie/Ilie%20Andra%20Roxana%20%20Angajarea%20raspunderii%20Openale%20a%20persoanei%20juridice/Rezumat%20teza%20Andra%20Roxana%20Ilie.pdf> [Accesat: 10.03.2015]
5. LEZERGES, Ch. *La participation criminelle, Réflexion sur le nouveau Code pénale*. Pédone, 1995, p.11.
6. PĂVĂLEANU, V. Răspunderea penală a persoanei juridice în România și în dreptul comparat. În: *Revista de Drept Penal*, 2013, nr.2.
7. SLAPPER, G. A corporate killing. In: *New Law Journal*, 1994, no.2, p.1735.
8. STEFANI, G., LEVASSEUR, G., BOULOC, B. *Droit pénal général*. Paris: Dalloz, 2003, p.271.

Prezentat la 12.03.2015